Det åtalade Föredraget om 'GUD'

af

Viktor E Lennstrand

Stockholm, Nya Boktryckeriet, 1889

Förord till den elektroniska utgåvan

Denna lilla skrift från 1889 av **Viktor Emmanuel Lennstand** (1861-1895)fick förrödande effekt, vilket kan läsas om på Stockholmskällan där Stockholms Stadarkiv har digitaliserat skriften såsom en högupplöst pdf-fil, vilken Ralph E i maj 2012 har omarbetat till Projekt Runeberg såsom 300 dpi jpg-bilder i färg.

Det åtalade Föredraget om ‘GUD‘

AF Viktor E. Lennstrand.

*

Pris 20 öreMina damer och herrar!

De kristne neka, att gud har en historia. De säga, att han i dag är densamme, som han varit för millioner år sedan, och att han i evighet förblir densamme — oföränderlig och höjd öfver tidens vexlingar och skiften.

Och dock har äfven gud en historia. Äfven han föddes en gång — äfven han är underkastad utvecklingens lagar. — Det är i dag en helt annan gud, som menniskorna bedja till och i andakt sträcka sina händer mot än den gud, som menniskorna bådo till och trodde på i forna tider.

Gud är återspeglingen, reflexen från menniskans inre af det okända, det oförklarliga. Gud är personifikationen af menniskans bättre jag — och derför förändras gud med menniskan. I den mån kunskapen vidgas, upplysningen stiger, vidskepelsen förlorar sin makt öfver sinnena, tränges gud allt längre och längre bort, tills han omsider alldeles försvinner ur sigte.

Jag skall i dag säga något om gudsbegreppets uppkomst — jag skall visa eder dess föräldrar: okunnigheten och den vaknande reflexionen och jag skall söka antyda de tankeprocesser, genom hvilka gudsbegreppet öfvergått från polyteism till monoteism och blifvit kristligt, samt huru det i dag står i strid med vårt rättsmedvetande och vår kunskap.

Det är något allmänt kännetecknande och karaktäristiskt för de vilda folkslagen och ännu mer för de i mensklighetens barndom lefvande menniskorna, att de ej kunna skilja mellan sig sjelfva och den dem omgifvande naturen. De öfverförde sina egenskaper på tingen och fenomenen omkring dem — omedvetet dömde de från sig sjelfva till naturföremålens och naturkatastrofernas beskaffenhet. Alla *deras* handlingar voro förorsakade af deras personliga vilja — de voro gjorda i ett visst syfte — de voro framkallade af vissa känslor —

de utfördes med beräkning, af kärlek eller hat, i mening att gagna eller skada. De kunde ej gå utom sig sjelfva. De egde ej förmåga att döma naturen och dess lif efter dess egna lagar, utan dedömde från sin ståndpunkt och inlade i händelserna sina egenskaper, sina känslor och begär.

Hvad som först väckte de äldsta menniskornas uppmärksamhet var naturtingen: träden, bergen, floderna. För dem voro träden, bergen och floderna lefvande varelser. De kände ej deras ursprung, de voro gåtor för dem — de väckte deras undran. De sågo trädet spira upp, växa till, skjuta grenar, blad och blommor, afkläda sig löfverket om hösten, ikläda sig denna skrud åter om sommaren; detta träd lefde — dess rötter voro dolda i jorden — de kände ej dess ursprung — och det kunde dödas. Liksom man med en yxa kunde fälla en man af en främmande stam till marken, så att han låg der död, utan lif och rörelse, så kunde man ock göra med trädet. Det dog för timmermannens yxa och bjelken var trädets lik.

Och dessa höga berg, som reste sig mot stjernorna och begränsade horisonten — dessa väldiga jättar, som buro himlahvalfvet på sina axlar och från hvilka gryningen, solen, månen och stjernorna gingo ut på sin stolta vandring — äfven bergen, kraftens symboler, styrkans manifestationer, betraktade man med undran, med vördnad och andakt — ja, med en religiös ödmjukhet.

Och så vattenfallen och floderna — dessa hemlighetsfulla resenärer, som foro öfver landet, som passerade förbi boningarne, som befruktade åkrarne, som vattnade hjordarne och som t. o. m. värnade dem från fienders anlopp — eller som stundom vredgade, af någon orsak rasande, kommo i vild fart och ödelade fälten, förstörde boningarna och dödade menniskorna — hvad voro dessa strömmar och floder för något? — hvarifrån kommo de? — hvart foro de hän? De voro främlingar från fjerran nejder — de begåfvo sig bort till okända trakter.

Eller hvad var elden för något? I det ena ögonblicket var elden här — i det andra var han borta. Hvarifrån kom han? Hvart tog han vägen? Han föddes genom tvenne trästyckens gnidning mot hvarandra, men genast åt han upp sin fader och moder. Se, huru han far fram i skogen! Så glupskt han kastar sig öfver träden och äter upp dem! Man kunde icke fånga honom. Han rasade som en ursinnig — hvad var meningen? Hvad tänker han taga vägen? och så kallades han brännaren, lysaren, den hastige. Men också vännen — det var ju han, som bereder vår föda, som kokar vår mat, somsteker vårt kött — det är omkring honom familjens medlemmar samla sig — till honom trygga de sig, när det är kallt och ruskigt derute — och var det icke han, som bar offren upp till gudarne? — var han således icke gudarnes sändebud? — medlaren mellan gud och menniskorna?

De kunde ej tänka sig ett ljud utan någon, som frambragte ljudet. När det röt i skogen, var det en tiger, ett lejon eller en hyena, och när det mullrade deroppe, så var det väl också något väsende förstås. Och de kallade honom åskaren, rytaren, Rudra, och när han slungade åskviggar som pilar, var det ju klart, att han bar ett koger och en båge och när han träffade en menniska, hade väl denne gjort honom något för när, och när han antände ett hus eller brände upp en koja, så var han väl vred och ville hämnas på den, som bodde i huset eller kojan.

Lika personlig som åskan var naturligtvis också stormvindarne, cyklonerna, orkanerna. Se, hur de fara fram som galningar, rörande upp dam och stoft i hvirflar, brytande sönder träden, trampande ned säden, rifvande upp taken, förstörande husen, dödande menniskor och djur, tjutande som vilddjur — hvad var det der för ena? De äro starka och mäktiga — de kunna förkrossa och tillintetgöra oss — vi kunna ej tillintetgöra dem — vi måste göra dem vänligt stämda — hafva vi förtörnat dem, måste vi försona dem — vi måste böja oss inför dem och akta oss att väcka deras raseri — — — –. Här är den religiösa känslans födelse och härifrån kunnen I härleda alla dess yttringar.

Låt mig påpeka ett högst belysande förhållande i de uräldsta språken. Man skall der aldrig finna ett ord, som betyder yxa eller tand eller vind eller borr, utan i stället talades om huggaren, malaren, ätaren, blåsaren, borraren o. s. v. Dessa ting tänktes nämligen alltid aom sjelfständiga väsenden. Den flintsten, man slipat åt sig sjelf, kallades huggaren — plogen kallades ristaren eller uppskäraren, fartyget kallades flygaren eller fågeln, månen kallades mätaren, ty det var ju han, som mätte tiden åt menniskorna.

De äldsta orden för vara, finnas till, betyda egentligen andas, växa, bo. Sålunda tillade man tingen de egenskaper

man sjelf egde och dömde om dem från sinegen beskaffenhet. När man talade om solen, sade man: solen andas. När man talade om månen sade man: månen växer. Och när man talade om jorden, sade man: jorden bor.

Denna verlden förestälde de sig som ett stort hus. Himlen var taket och bergen voro väggarne. De kojor, som de sjelfva bodde i, hade de byggt upp. Dessa kojor hade ej blifvit till af sig sjelfva. Således måste också någon ha byggt upp den här stora verldsbyggnaden — och så började man tänka på den store byggmästaren och tankarne stego upp till verldens herre, som skapat jorden, som med sin väldiga arm bredt ut himlens fäste och satt sjernorna der att lysa — som timrat upp bergen som pelare för detta fäste, vräkt undan vattenmassorna från fastlanden och gjort i ordning denna stora trädgård, planterat träden och skapat alla djur och menniskor.

Hvem var han, denne store? och Rigvedas skald frågar för flera tusen år sedan:

Hvad var fästet, sägen det, hvad var begynnelsen, På hvilken ort var det, på hvilken väg, Att han, den alltseende, alltfulländaren Skapade jorden och vidtomkring utspände himlen?

Han, hvars ögon allestädes skåda. Hvars mun, hvars arm och fötter sträcka sig till alla orter, Den *ende* guden, som gjort himmel och jord, En smed med kraftig arm och starka vingar.

Hvad var väl den skog, hvad var det träd, Hvarur de höggo ut himmel och jord? I vise, söken i edra tankar efter det rum, På hvilket han stod, när han uppbar verldarne.

Så frågade, så sökte de efter förklaringen och bildade sig en föreställning om honom och de gåfvo honom olika nanm, namn som dock oftast beteckna det stora, himlen, solen.

Fornarierna kallade honom Diaus pitar, Vedas folk kallade honom Indra, hinduerna Brama eller Vischnu eller Schiva, perserna kallade honom Ahuramazdao (Ormuds), egypterna kallade honom Amon eller Serapis, kaldéerna Baal, syrierna Molok, judarne Jehovah, grekerna Zevs, romarne Jupiter, germanerna Odin eller Wodan, slaverna Svantevit, finnarne Ukko eller Wäinemöinen, mexikanerna Teotl och peruanerna Paka-kanaak.Dessa gudar i förstone naturgudar, idealiserades snart allt mer och mer och sattes så småningom i förbindelse med hela folkets lif, lycka och välgång samt antogo arten af nationalgudar. De blefvo personifikationer af folkanden. De blefvo reflexen af folkets styrka, kraft, vilja och önskningar. Från dem härleddes lagarne, krigslagarne och sedelagarne — dem tillskrefvos segrarne och nederlagen och när nya känslor gjorde sig gällande, när nya synpunkter framträdde och nya behof kräfde erkännande, uppstod alltid en ny gnd, som representerade detta nya lif — en gud, som i sig sammanfattade och personifierade den nya folkanden — och i denna guds namn segrade reformatorerna, genomdrefvos förbättringarne och utfördes revolutionerna.

Vi skulle göra orätt i att kalla dessa gudar afgudar. För de folk, som trodde på dem, voro de lefvande gudar, mäktiga och goda gudar — det var under deras egid eröfringarne gjorts, förtryckarnes ok kastats af och befrielse och nationel sjelfständighet vunnits — och så, när det blef lugnt efter striden, när segrens förmåner njötos, när hvilans och tillfredställelsens dagar voro komne, var det med tacksamhet man tänkte på dessa gudar, med vördnad och andakt man nämde deras namn och ihågkom, hvad de gjort för folket, till hvilken ståndpunkt de fört sina utvalda, hvilken frihet och sjelfständighet de gifvit dem. Det var visserligen folket, som gjort detta, men denna folkets segerkraft, denna nationalkänslans triumferande styrka personifierades i gudsbegreppet, kallades för gud och dyrkades som gud — gud var så att säga den spegelbild, i hvilken folket skådade sitt eget bättre jag, utan att veta att det blott var en spegelbild, troende, att det var ett sjelfständigt väsende, som beherskade folket.

Och när så någon stor man uppstod, i hvilken folkets hela kraft var samlad — en man, hvilken talade till folket från dess egen idéela ståndpunkt — en man, som var ett uttryck för nationalanden, ett uttryck för det bästa och högsta, folket tänkte sig — sade de, att han var guds son, att han var sänd at gud, d. v. s. att han var en uppenbarelse af folkets samvete, rättsmedvetande och frihetskänsla. Så sades guden Vischnu ha uppenbarat sig 9 gånger, i 9 s. k. avataras eller uppenbarelser. 2 gånger uppenbarade han sig för att hjelpabramanerna emot krigarkasten, hvilken ville rycka till sig makten; den 8:de gången uppenbarade han sig genom Krischna år 1156 före Kristus och den 9:de gången genom Buddha omkring 600 år före Kristus.

Inom judafolket se vi Moses och Aron, Josua och domarne, sedan profeterna och skalderna representera gudomligheten, tala till folket å "guds" vägnar, förkunna syndens straff och lydnadens belöning samt löften om en stor framtid för detta kraftiga tolk.

Och åt sina gudar reste menniskorna tempel, hvilka tempel i sjelfva verket ej voro något annat än nationalmedvetandets och folkandens helgedomar. Och gudomligheten förkroppsligades i bildstoder, hvilka äro ett sant och troget uttryck för folkets eget skaplynne.

Och åt dessa gudar hembar man offer. Offrens ursprung är ej, såsom de kristne tro, känslan af skuld — de härleda sig från mera realistiska föreställningar. De första offren voro spis- och dricksoffer. Då gud var menniskans andra jag, hade han naturligtvis samma behof och samma känslor som menniskan, således också behofvet efter mat och dryck. Och "allt spisoffer skall med salt saltas" är en förordning, som ofta återkommer i Mose lagstadganden och eger sin motsvarighet äfven inom andra religionskulter. Och detta är ju helt naturligt. Det är ju salt, som ger födan smak, och äfven gud hade behof i det afseendet. Därför kallas Jehovah också "en förtärande eld", ty i eldens skepnad förtärde han offret.

Först i den mån sedlighetsbegreppet förbands med gud och menniskans sedekraf fick sitt uttryck i gud, erhöllo offren betydelse af skuldoffer. Man hade handlat mot sitt bättre vetande d. v. s. mot gud — och på den låga etiska bildningsgrad, på hvilken menniskorna den tiden befunno sig, trodde de, att detta kunde hjelpas genom att "blidka gud", bota, försona honom genom gåfvor och offer och snart blef det talet sant: "utan blodsutgjutelse sker ingen förlåtelse."

Så uppstod offerkulten, hvilken äfven hos de semitiska folken kräfde menniskor, men hvilken kult dock ingenstädes på jorden nått en sådan vederstygglighet som i det gamla Mexiko och Peru.

Få folkslag torde hafva till den grad fruktat gud, som forn-Mexikos och Perus gamla innevånare. I Mexiko t. ex. fans vid spanska erövringens tid 80,000 teokalli(tempel) och i hufvudstaden Mexiko ensamt 20,000. Hufvudteokallin i Mexiko räknade ej mindre än 500 prester.

Då den stora teokallin åt Uitzilipoktli och Tezkatlipoka 60 år före spanjorernas ankomst, uppfördes i Mexiko, skall enligt några 80,000, enligt andra 62,000 krigsfångar offrats för att begjuta grundmurarne med menniskoblod. Innanför porten reste sig ett pyramidformigt monument, med en utomordentlig mängd dödskallar, som beräknas ha uppgått till minst 36.000 och hade tillhört af aztekerna offrade fångar. Intet folkslag på jorden har i så hög grad hängifvit sig åt menniskooffer som aztekerna. Fastän krigsfångar voro de som mest uppoffrades åt gud, brukade man ock åt somliga gudar, isynnerhet åt regnguden Tlalok, offra små barn, som ej ännu kunde gå. De betäcktes med blommor och dyrbara stenar, pappers-vingar sattes på dem för att de skulle kunna flyga till gudens boning. Och så drogos de i stor procession genom staden vid trumpeters ljud. Folket kunde ej återhålla sina tårar vid detta ohyggliga skådespel, men om barnen gräto, var det ett godt tecken. Tlaluk skulle då sända mycket regn. Framför gudens bild dödades ändtligen barnen. Offren till eldens gud verkstäldes med fasaväckande grymhet. Slafvar och krigsfångar fördes under dans till ett stort bål, på hvilket de kastades — presterna bevakade dem helt lugnt. Innan de utandats sin sista suck, drogos de till hälften förbrända medelst stora krokar ur elden för att läggas på offerstenen, der aflifvandet förrättades medels utslitandet af hjertat. Under tiden sjöng och dansade folket i tempelgården. Vid skördetiden offrades åt jordgudinnan de största fångarne, genom att krossa dem under stora stenblock för att således lemna henne ersättning för hvad hon gifvit. Enligt Torkvemada skall 20,000 menniskor *årligen* hafva offrats i mexikanska riket och ungefär 2,500 i staden Mexiko.

Vi veta ock att åt Molok, syriernas gud, eldens och solens gud, offrades äfven menniskor, och isynnerhet småbarn. Hans bild, gjord af koppar, var ihålig och hade en öppning på bröstet. Då offren skulle anställas, gjordes bilden glödande, hvarpå presterna å dess armar lade det åt guden invigda barnet. Detta vred och kastade sig på den glödande kopparn, tills det genom öppningen föll in i bilden. De purpurklädde presternas vilda sång,som utfördes under dans kring guden, öfverljöd offrets jemmer och kvidan. Modren måste vara närvarande och deltaga i den allmänna glädjen och tro, att barnets krampaktiga rörelser uttryckte hänryckning.

Cesar omtalar, huru äfven hos gallerna menniskooffer voro vanliga. Af grenar och kvistar flätade de stora menniskoskepnader, hvilka fyldes med menniskor, hvarpå de antändes och offren omkommo i dess lågor.

Äfven för våra egna förfäder voro ej menniskooffer främmande. En kristen från 11:te århundradet berättar, at han sett 27 kroppar efter offrade menniskor och djur hänga i den heliga lunden vid gamla upsalatemplet.

Ja, icke ens bland judarne voro menniskooffer sällsynta. Jeftas dotter, hvilken offrades allt åt Jahve, var ej ett enstaka exempel. En forskare säger, att det är otvifvelaktigt att menniskooffer egnades åt Jehovah från äldsta tid ända till babyloniska fångenskapen och att de upphörde att egnas åt Jehovah ej mycket tidigare än de upphörde helt och hållet.

Det går lätt att tala om dessa offer — 20.000 offrade menniskor nämna vi utan svårighet, men om vi skulle försöka tänka oss in i deras förfärliga lidanden och kval — om vi en stund skulle söka sätta oss in i deras läge — om vi skulle tänka oss sjelfva vara bland de utseddes antal — hur skulle vi känna det? Eller om vi skulle offra våra barn — om vi skulle se dem vrida sig på den glödgade kopparn? — Forntidens menniskor hade samma känslor som vi, de älskade sina bara lika högt som vi — och allt detta skedde för att försona guden!

Man har förestält sig att judarnes gud är i väsentlig mån olika alla andra gudar, men när vi lära känna de kringliggande folkens gudar och i allmänhet den semitiska folkracens gudar, finna vi Jehovah vara nära slägt med dem. För några år sedan hörde jag nuvarande biskop Scheele i en föreläsning förneka, att detta gudsbegrepp har en historia. Han påstod, att judarnes gud var en uppenbarelse och det skäl han derför anförde var att guds heliga lag och judafolkets vilja så ofta kommo i strid med hvarandra. Guds budord på Sinai kunde, menade han, ej vara uttrycket af judarnes rättsmedvetande, ty vi se dem ofta bryta mot dessa bud och öfverträda guds befallningar. Derför måste de hafva mottagit dessabud någonstädes utifrån. — Mose lag måste ha blifvit uppenbarad af gud.

Att en den kristna apologetikens främste målsman i vårt land kan komma med ett slikt bevis, må ej förundra oss. Det antyder endast, hvilken stor andlig fattigdom är rådande i det lägret. När vi tala om gud såsom den föregifne stiftaren at den mosaiska sedelagen, då var denna gud, denne Jehovah, uttrycket för hvad judarne kände sig böra vara. Jahve var judarnes personligt tänkta nationella rättsmedvetande, men liksom en enskild individ kan bryta mot sitt bättre vetande, så kan ock ett helt folk i vissa ögonblick så att säga affalla från sig sjelft. Och judarnes affall från gud var ingenting annat än deras affall från hvad de kände sig böra vara; och den så kallade guds röst som dömde och bestraffade dem var ingenting annat än den känsla af disharmoni och otillfredsställelse som gör sig gällande hos en hvar, som under tillfällig förgätenhet af sin pligt syndar mot sitt bättre vetande. Gud har alltid varit en reflax af detta menniskans bättre jag. Då hon står på en låg bildningsgrad, skiljer hon mellan sig sjelf och detta medvetande, som hon då tänkte sig personligt och af henne oberoende och kallar det gud. Men denna gud är således endast en del af menniskan sjelf — den bättre delen. Men genom att på detta sätt upphöja till gud hvad som hon *en* tid känt som högst och ädlast, är det fara värdt, att detta, som en gång var uttryck för det bästa och högsta och stod öfver henne och understödde henne i striden mot de lägre drifterna, blir ett hinder, en mot framåtskridande och utveckling fiendtlig makt. Ty *menniskan* utvecklas, hennes en gång så begränsade horisont vidgas, hennes känslor blifva rikare och mer omfattande, hennes tankar uppdaga nya sanningar, hennes erfarenhet tillegnar sig nya rön — men under det att menniskan således dag för dag går framåt och lemnar den tanke-, känslo- och föreställningsfer, i hvilken hon förr lefde — blir gudsbegreppet oförändradt — och det blir då uttrycket för fädrens känslor och tankar — men då detta gudsbegrepp är oantasteligt, kommer det lätt i strid med följande generationers nya andliga lif. Den stereotyperade guden blir ett hinder i utvecklingen, — menniskan utvecklas, — *han* följer ej med, — han blir för gammal och förliten för det *nya* slägtets längtan och hopp — och han dör omsider af ålderdomsvaghet.

Så var förhållandet i den romerska verlden vid kristendomens framträdande. Hellas och Romas gudar hade förlorat sin makt öfver sinnena.

Exakta vetenskaper hade uppdagat nya sanningar — Man hade börjat komma naturkrafterna på spåren — vigtiga

epokgörande upptäckter hade blifvit gjorda — man kände jordens klotform och närmelsevis solens och månens storlek och afstånd, deras rörelser och egendomligheter. Inom zoologin, kemin, fysiken, läkarevetenskapen hade uppdaganden gjorts, hvilka varit grundläggande för dessa vetenskaper. Man hade börjat tränga *bakom* tingen och företeelserna och uppdaga det naturliga profana sammanhanget och man fann, att ingen Jupiter sänder regnet eller blixtrarne — att det ej är någon Neptunus, som med sin gaffel upprör det stormande havet — att ingen Phæbus kör solens vagn öfver himlahvalfvet — att de eldsprutande bergen ej voro några Vulkani verkstäder — att ingen Demeter rådde öfver årsväxten och bestämde öfver skördarne — att ingen Minerva skyddade städerna — eller någon Apollo inspirerade skalderna — eller någon Amor med sina pilar genomborrade de hjertan, som börjat klappa mot hvarandra — Dessa gudar blefvo endast uttryck för fädernas okunnighet och vidskepelse — gudsdyrkan i de gamla templen blef en minnenas kult — och under allt detta blef tillfölje af rådande politiska och sociala missförhållanden missnöjet allt större och mer omfattande — eländet ökades — lidandet blef allt gräsligare — de arbetslöses antal steg — massorna hungrade och i denna otillfredstäldhet, i denna nöd kom kristendomen med sin predikan om det tusenåriga riket, om ett glädjens hem för de sjuke, de fattige, de bedröfvade, de sörjande och att denna predikan under sådana förhållanden skulle begärligt mottagas och tacksamt anammas, är ju naturligt. Kristendomen blef missnöjets religion och den räknade sina första anhängare i Rom bland hvad samtida författare kallade slöddret, afskrapet. Men när desse de fattiges, de arbetslöses, de ekonomiskt och socialt förbiseddes leder hade ökats, när deras makt efter upprepade förföljelser från myndigheterna blifvit så stark, att den kunde mäta sig med de beståendes härar, blef Konstantin dessa missnöjdes apostel och med deras tillhjelpbesteg han omsider cæsarernas tron och upphöjde kristendomen till statsreligion.

Antikens gudar hade visat sig ofullkomliga — och de kasserades af ett kritiskt vaknande slägte — men efter den lexa menskligheten fått, hade man väl haft skäl att antaga, att hon, sedan hon något hemtat sig efter fädernegudarnes död, hade *tagit ett nytt tag* så att säga och danat en gud *så* fullkomlig som möjligt — en gud, hvilken i sig upptog allt det goda, som fans i föregående gudsbegrepp, men hvilken gud hon ock tillförskref de egenskaper, som tidens ädlaste och bäste andar högst värderade — att, säger jag, de hade höjt upp denne gud så högt, att han ej kommit i strid med vetenskap och rättsmedvetande, utan, med ett ord, blifvit en gud, som varit uttryck för tidens vetande och kunskap.

Man hade, sade jag, efter hvad som passerat och efter hvad tiden egde inom sig, haft skäl att vänta detta.

Men ack — hur ser den väl ut, denna gud, som kristendomen satte i de klassiska gudarnes ställe? Jag finner, att det är den gamla judeguden fast något humaniserad. Hans skarpa bistra drag hafva blifvit något mildare, men också allvarligare — han är en vidskepelsens, okunnighetens idealbild, ej mycket bättre de gudar han efterträdt. Det märkes väl, att romarrikets ädlaste andar ej varit med om att forma hans drag — det är ju den gamle judiske guden ackurat upp i dagen. De lära, att han skapade en man och en kvinna, hvilka han förutsåg skulle falla och blifva en orsak till millioners fördömelse. Han planterade *midt* i lustgården ett träd med förbjudna frukter och han skapade en orm, som skulle förföra dem till synd. Och när de väl fallit, förbannade han dem för detta brott, hvilket han sjelf förutsett och föranledt. Och icke nöjd med att förbanna dem, sträckte han ut förbannelsen öfver alla deras efterkommande, så att de barn som födas 10,000 år efter dessa brott skola lida derför. Och denna förbannelse derför att två menniskor åto af ett äpple bestod i arbetets nödvändighet, sjukdomar, plågor, allehanda lidanden och döden. Allt detta skulle gud sändt i verlden för Evas och Adams synd — och icke nog härmed — efter döden vänta outsägliga kval, tallösa plågor, de arma menniskorna — och hafvande bragt sakerna till ett så förtvifladt läge, dränkte han hela jorden i en syndaflod, *men* på det förbannelsenskedja ej skulle bli bruten, räddade han några få, som skulle fortplanta detta slägte. Och så föddes million på million det ena århundradet efter det andra — och ledo och släpade här och störtades efter döden ner i helvetets afgrunder att der plågas at djeflar. — Men ende sonen till denne gud, kunde ej se detta ohyggliga skådespel. Han beslöt att frälsa slägtet och så steg han ned till denna jord och blef som en af oss. Och gud lade på honom hela förbannelsens tyngd, han slog honom för våra synder och sargade honom för våra öfverträdelser, han pressade fram blodsvett ur hans panna och när denne hans käre son ändtligen hängde der fastspikad på korset och bloden sipprade ut genom hans af spikarne genomborrade händer och fötter — då — *då* bredde sig ett försoningens leende öfver "Fadrens" anlete

— detta offer var bättre än oxars och kalfvars blod — ende sonen korsfäst, ihjelpinad, förbannad af hela verlden — *det* tillfredstälde honom — det gjorde honom mild och nådig och så beslöt han att endast de, hvilka med honom kunde jubla öfver detta brott, skulle få komma till himlen — men att alla andra fortfarande skola efter döden kastas i helvetet.

Och det fins verkligen menniskor, som fröjdas öfver detta judarnes mord på Jesus — det fins s. k. teologer och prester, hvilkas högsta fröjd det är att skildra Jesu lidande och kval och för hvilka blodet och såren äro det dyrbaraste. Och för denna predikan, predikan om det gudomliga fadermordet, hvilken handling var den enda, som kunde göra *honom deruppe* glad, hafva väldiga dômer rests upp, stora katedraler; millioner kyrkor, bönehus och kapell bygts. Och massorna hafva nu under århundraden stömmat dit och fylt till trängsel de vigda rummen, och vid orgelns högtidliga musik hafva de i andakt sjungit hymner till ära åt korsfästelsen på Golgata, till lof och pris åt denne "Fader", som ej kunde förlåta sina barns synder med mindre än han såg sin mest älskade son pinas ihjel af grymma bödlar. Och lagar hafva stiftats som med det hårdaste straff belagt den, som vågat tala om denna handling utan vördnad och beundran, som i mensklighetens namn vågat protestera mot denna grymmaste, mest djefvulska gerning, som blifvit begången.

Men folket har börjat vakna. Hänförelsen öfver dennakristendomens kardinalpunkt är ej i dag så stor, som den fordom var — hymnerna sjunges ej med samma värme och öfvertygelse som i förstone — orgelns toner ljuda väl ännu i de höga tempelhvalfven, men menighetens röster följa ej längre med så ifrigt och allvarligt som förr. Folket tvekar, undrar, tviflar. Rättsmedvetandet ryggar tillbaka för dessa kristna historier. Förnuftet förnekar deras sanning. Folket står upp och går ut ur kyrkorna och längtar efter nya samlingsplatser, väntar att få höra *sanningens* ord förkunnas. Verlden står i dag på samma stadium som vid kristendomens födelse. Den gamla religionen har förlorat all makt öfver sinnena. Dessa kristna gudar ha för oss ej mera verklighet än de romerska gudarna hade, när Constantin slopade dem. Menniskan har gjort den förfärliga eller rättare sagdt: den välsignade, den lyckliga upptäckten att han, denne kristne fader endast är en inbillning, likasom de gamla hednagudarne. Åter har menniskan funnit kontraster, motsägelser mellan sitt eget bättre vetande och den gud, som skulle vara uttrycket för detta. Och så står hon i dag vid ett betydelsefullt och afgörande skede i sin utveckling. Likasom det för 1800 år sedan gälde att kassera de många gudarna, derför att de ej voro tillräckliga att förklara händelserna och fenomenen; så gäller det i dag att kassera den kristne guden för att han *lika litet* kan vara verldens gud.

Men presterna och teologerna gifva sig icke så fort. Det fins något som heter sjelfupphållelsedrift och den gör sig äfven gällande på detta område. Det gäller deras position och auktoritet. De hafva en gång varit menniskornas lärare och som sådan åtnjutit stort anseende. De hafva talat med auktoritet. De hafva varit guds ombud här på jorden. Det gäller att rädda sitt skinn, kosta hvad de vill och så börja presterna inlägga nya meningar i de gamla orden — upptaga i kristendomen nutidens åskådning och utgifva den för den sanna kristendomen. De taga de gamla etiketterna och stämpla dermed humanare åsigter som kristna — men dermed hafva de beträdt en farlig väg. De hafva upptagit i kristendomen just hvad som är upplysande för densamma och snart skall den lilla rationalistiska surdegen genomtränga hela den dogmatiska massan. Vi börja få en mängd rationalistiska fritänkarprester, som vilja rädda kristendomen genom att kallanutidens meningar kristna. Dessa förnuftets predikanter, en Fehr, Waldenström, Nymanson, Evers, Flygare, är det hvilka kraftigast arbeta på kristendomens inre npplösning. *Vi* anfalla kristendomen utifrån, de anfalla henne inifrån, och hvad vi aldrig kunna göra, det göra de — de tala förnuftets sanningar till dem, hvilka aldrig skall lyssna till oss — de hafva de kristnas förtroende och *derföre* få deras ord mera betydelse än våra ord. Vi söka få fritänkarne att vara sanna och ärliga. *De* skapa fritänkare. De rekrytera våra leder genom att kämpa, hvar på sitt håll, mot den kristna dogmatiken, och det är just den som är kristendomens kärna. Tag bort den och det fins ingen kristendom kvar! Dessa den moderna kristendomens predikanter arbeta just på att göra dogmatiken värdelös. Och de kunna vara vissa om att vi hurra för hvarje slag de slå i detta syfte — ty de gagna *vår* sak. Menniskan kan ej stanna vid halfheter — hon måste gå vidare och har hon börjat förneka helvetet, förnekar hon nog snart också djefvulen och utan helvete och djefvul vet jag sannerligen ej, huru kristendomen skall kunna reda sig. Sedan kommer snart en tid, då hon måste

kapitulera för konskvenserna.

Dessa herrar vilja ge menniskorna en bättre kristendom, men undervisa dem i sjelfva verket i fritänkeriets abc. De vilja rädda gudsbegreppet genom att förneka den der verkligt kristne guden och predika en panteistisk gud. Och panteismen har alltid varit öfvergången till ateism. De börja svärma för gud i naturen och gud i historien, och förneka i sjelfva verket gud i himmelen, en utom verlden stående gud, en lifvets utvecklingskedja genom underverk brytande gud. De hafva förkastat den mosaiska skapelsehistorien eller ock försöka de att genom en allegorisk tolkning gifva dess sagor en med de geologiska upptäckterna öfverensstämmande betydelse. De hafva förkastadt gud, som talade från Sinai och brottades med Jakob — de tro ej längre på den gud, som blifvit försonad genom sonens blod — deras gud är ett filosofiskt begrepp — de bedja visserligen ännu, men de utsträcka sina händer mot ett dunkelt moln, hvars konturer de ej kunna skönja. De kalla honom vid några allmänna namn: kärleken, godheten, försynen, herren — men de våga ej träda ut på öppna fältet och försvara en enda egenskap hos gud. De hamna till sist i agnosticismens alltupplösande åskådning och bekänna: vi veta ingenting om gud. De veta ingenting om gud. Den gud de tro på är icke biblens gud. De taga väl ännu sina texter ur bibeln, ty de äro kyrkans tjenare, men de göra som kyrkoherden Flygare i Kristianstad härom söndagen gjorde, då högmessotexten var om brölloppet i Kaana. "Tolkningen af denna text är något svår," sade han helt naivt, och höll i stället en rationalistisk föreläsning om äktenskapet och den moderna kvinnofrågan, hvarvid han särskildt fäste uppmärksamheten vid den nyare literaturen i ämnet och på den svenska lagstiftningen i dessa frågor.

Jag var en tid af den åsigten, att dessa prester borde afsättas eftersom de ej vilja predika ärligt öfver de gamla texterna, men jag tror nu, att de hafva en mission. De hafva en stor mission och jag önskar att deras antal måtte fördubblas. De äro frisinnade män, de följa med sin tid, de draga folket från korset och från kristendomen, de verka i upplysningens tjenst och jag önskar, att de måtte länge lefva.

Jag har sålunda talat om gudsbegreppets uppkomst och utveckling samt dess närvarande urartning, hvilken urartning leder till — utilism.

Gud ingriper ej längre i händelserna, nåväl, då måste vi ingripa. Gud sörjer ej längre för slägtet, nåväl, då måste vi sörja för det. Gud har ingen himmel, till hvilken han en gång skall föra oss, nåväl, då måste vi bereda oss en himmel här. *Vi* måste ersätta guds försyn, guds kärlek, guds godhet, guds rättvisa. Vi måste börja realisera gud i verlden, vi måste tillämpa honom i lifvet. Vi måste ersätta honom. Hvad verlden förlorat genom förlusten at honom, måste gifvas verlden. Det tomrum, som blef när han försvann från skådeplatsen, måste vi fylla. Hvad de lidande, de sjuka, de elända väntade, att han skulle göra, måste *vi* göra. Den hjelp, de längtade efter från honom, måste vi gifva. De böner, som uppstiga till honom, måste vi höra. Dessa principer, dessa tankar och gerningar äro för oss lika heliga och dyrbara som religionen varit för de gamle och att lefva det lifvet är *vår* religion, vår gudstjenst.

*

Stockholm, Nya Boktryckeriet, 1889.